

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات

رساله دکتری رشته فرهنگ و زبانهای باستانی (Ph.D)

موضوع:

مضامین حماسی در متن‌های ایران باستان و مقایسه آن با شاهنامه فردوسی

استاد راهنما

دکتر مهشید میر فخرایی

استاد مشاور

دکتر محمد تقی راشد محصل

نگارش

ژیلا ده بزرگی

سال تحصیلی ۱۳۸۵-۱۳۸۴

فهرست مطالب

	عنوان	صفحه
۱	خلاصه	
۳	مقدمه	
۱۱	بخش اول: جستارهایی در حماسه	
۱۲	فصل اول: اسطوره، حماسه و تاریخ	
۱۲	۱- اسطوره	
۱۷	۲- حماسه	
۲۴	۳- تاریخ	
۲۶	فصل دوم: ارتباط اسطوره و حماسه	
۲۶	۱- اشتراکات اسطوره و حماسه	
۳۴	فصل سوم: پیدایش حماسه در ایران باستان	
۳۴	۱- مهاجرت آریائی‌ان و تغییرنگرش آنان به زندگی	
۳۵	۲- ظهور آئین زرتشتی با ساختار جدید اساطیری	
۳۵	۳- خدایان باستان و پیوند آنها با حماسه	
۳۹	بخش دوم: مضامین حماسی در ادبیات اوستایی	
۴۰	فصل اول: جوهره حماسه در روایات دینی	
۴۰	۱- کلیات	
۴۱	۲- ایزدان باستان	

۴۳	فصل دوم: سخنی درباره مضامین حماسی اوستا
۴۴	۱- گاهان
۴۵	۲- هفت‌ها
۴۶	۳- یسنا = یسن‌ها
۴۹	۴- یشت‌ها
۶۱	فصل سوم: مضامین حماسی در اوستا
۱۰۲	بخش سوم: مضامین حماسی در ادبیات پهلوی
۱۰۳	فصل اول: پیش‌درآمدی بر حماسه در ادبیات پهلوی
۱۰۴	فصل دوم: منابع پهلوی
۱۰۴	۱- اشارات، داستان‌ها و روایات حماسی در آثار موجود پهلوی
۱۰۹	۲- اشارات، داستان‌ها و روایات با اصل پهلوی
۱۱۰	۳- خدای نام
۱۱۲	فصل سوم: مضامین حماسی در آثار پهلوی با توجه به شخصیت‌های مطرح در حماسه
۱۱۲	۱- کیومرث
۱۱۴	۲- مشی و مشیانه
۱۱۶	۳- هوشنگ
۱۱۷	۴- تهمورث
۱۱۸	۵- جمشید
۱۲۲	۶- ازی‌دهاک/ضحاک
۱۲۴	۷- فریدون
۱۲۶	۸- منوچهر
۱۲۸	۹- افراسیاب

۱۳۲	۱۰-زاب
۱۳۲	۱۱-کی قباد
۱۳۲	۱۲-کی اپیوه
۱۳۳	۱۳-کی کاووس
۱۳۷	۱۴-کی خسرو
۱۳۸	۱۵-کی لهراسب
۱۳۹	۱۶-کی گشتاسب
۱۴۳	۱۷-اسکندر
۱۴۵	بخش چهارم: مضامین حماسی در خدای نامه ها بنا بر نخستین تواریخ اسلامی
۱۴۶	فصل اول: پیشینه خدای نامه ها
۱۴۷	۱- خدای نامه یا شاهنامه
۱۴۷	۲- زمان تدوین خدای نامه
۱۴۸	فصل دوم: ترجمه خدای نامه ها
۱۴۸	۱- مترجمان خدای نامه
۱۴۹	۲- تفاوت در ترجمه ها
۱۴۹	۳- اقتباس از ترجمه خدای نامه ها
۱۵۱	فصل سوم: روایت‌های کهن در خدای نامه
۱۵۲	۱-آراء مختلف درباره اخبار ملوک
۱۵۳	فصل چهارم: مضامین حماسی در زندگی نامداران کهن بر اساس نخستین منابع تاریخی دوران اسلامی
۱۵۳	۱- کیومرث
۱۵۵	۲- هوشنگ

۱۵۷	۳- تهمورث
۱۵۸	۴- جمشید
۱۶۲	۵- بیوراسب / ضحاک
۱۶۳	۶- فریدون
۱۶۹	۷- منوچهر
۱۷۲	۸- نوذر
۱۷۲	۹- زویازاب
۱۷۴	۱۰- افراسیاب
۱۷۵	۱۱- کی قباد
۱۷۵	۱۲- کی کاووس
۱۷۸	۱۳- کی خسرو
۱۸۳	۱۴- کی لهراسب
۱۸۴	۱۵- کی گشتاسب
۱۸۷	فصل پنجم: منابع روایی داستان‌های کهن (غیر از خدای نامه)
۱۸۷	۱- کتاب الصور یا کتاب صورت پادشاهان ساسانی
۱۸۷	۲- اخبار
۱۹۰	۳- ادبیات شفاهی حماسی باستان
۱۹۰	۴- داستان‌های حماسی در منابع غیر از خدای نامه
۱۹۱	بخش پنجم: مجموعه مضامین حماسی و مضامین مشترک با حماسه در اوستا و ادبیات پهلوی
۱۹۲	فصل اول: مضامین حماسی - رزمی
۲۱۲	فصل دوم: مضامین مشترک با حماسه در اوستا و ادبیات پهلوی
۲۳۴	بخش ششم: مضامین کهن حماسی در شاهنامه فردوسی و مقایسه آن با متون باستان

۲۳۵	فصل اول : شاهنامه و بازپروری مضامین کهن
۲۳۵	۱- نوآوری در داستان‌های کهن
۲۳۶	۲- نمایی از دوران کهن در شاهنامه
۲۳۹	فصل دوم : مقایسه مضامین کهن حماسی رزمی شاهنامه با متون باستان
۲۶۴	فصل سوم : مقایسه مضامین مشترک شاهنامه فردوسی با متون باستان
۳۰۵	بخش هفتم : نتیجه گیری
۳۱۲	یادداشت‌ها
۳۲۲	پیوست‌ها : جدول نشانگر مضامین حماسی و مضامین مشترک با حماسه
۳۴۰	فهرست منابع فارسی و لاتین

کوتاه نوشت ها

ب	بیت _ بند
بب	از بیت ... تا بیت؛ از بند ... تا بند
ج	جلد
ص	صفحه
صص	از صفحه ... تا صفحه
ف	فصل
ک	کرده
م	مضمون
نک	نگاه کنید

چکیده

داستان‌ها و روایت‌های کهن دارای مضامینی هستند، که در دوران بعد هسته‌ی اصلی و اولیه روایت‌ها و داستان‌های حماسی را به وجود می‌آورند.

مضامین کهن در دو گروه: رزمی و غیر رزمی، وارد حماسه‌ها می‌شوند. منابع کهن، مانند: اوستا، متون پهلوی و خدای نامه در بر دارنده مضامین کهن حماسی و یا مضامین مشترک با حماسه هستند. پیش از آنکه این منابع به شکل مکتوب در آیند، مضامین در اندیشه و باور مقدس مردم جای داشت. اسطوره‌ها نگاهبان تفکرات حماسی مردم زمان، در گذشته هستند. اسطوره و حماسه، پیوند نزدیکی با یکدیگر دارند، به طوری که برخی از مضامین مشابه و مشترک، عیناً در زندگی اساطیری - حماسی یک شخصیت صاحب نام اساطیری تکرار می‌شود.

یشت‌های اوستا، دیرینه‌ترین اشارات، روایت‌ها و داستان‌های کوتاه حماسی را در خود دارد. متن‌های پهلوی دارای اشارات و داستان‌های کهن فراوانی هستند، یادگار زیریران یکی از کتابهای حماسی است که به زبان پهلوی نوشته شده است. خدای نامه نیز تاریخ عمومی ایران باستان است. این کتاب مجموعه‌ای از داستان‌ها و روایت‌های ملی ایرانیان کهن را در بر داشته است.

تنها چیزی که از گذشته تا کنون ثابت باقی مانده، مضامین کهن است. در این رساله، مضامین کهن بر اساس شواهد موجود در منابع باستانی گرد آوری و کوشش شده تا با نمونه آنها در شاهنامه‌ی فردوسی سنجیده شود.

این رساله، مشتمل بر پنج بخش اصلی به شرح زیر است:

بخش نخست، بحث اجمالی درباره اسطوره، حماسه و تاریخ دارد و به ارتباط آن‌ها در شکل‌گیری مضامین می‌پردازد.

بخش دوم، مضامین موجود در روایت‌های بازمانده از اساطیر کهن، در اوستارا مشخص می‌سازد.

بخش سوم، در معرفی منابع موجود و غیر موجود پهلوی با اشارات و داستانهای حماسی است. مضامین مربوط به زندگی چهره های حماسه ساز، با اصل روایتها آورده می شود. بخش چهارم، به نخستین منابع تاریخی دوران اسلام اختصاص دارد که دارای مطالبی از خدای نامه ها است. مضامین در ارتباط با شخصیت های صاحب نام حماسه آورده می شود. بخش پنجم، مجموعه کاملی از مضامین حماسی و مضامین مشترک با حماسه، در دو گروه جداگانه آمده است.

بخش ششم، مقایسه مضامین حماسی در اوستا و ادبیات پهلوی با مضامین کهن موجود در شاهنامه فردوسی است.

بخش پایانی، نتیجه گیری کلی است که تغییر، حذف، افزایش و تحریف های پیرامون مضامین و روایتها را پدیدار می سازد

Abstract

Epics Element And Topics In Ancient Iran Texts &Comparing Them With Shahnameh Primary Epic

Epics ,in general ,are about the deeds of gods and great men ,The subject matters of epics are archaic stories and legends which are full of bravery actions and events .

Iranian epics have their roots in traditional narratives of Avesta ,in particular Yashts ,Middle Iranian texts such as Yādgār-e zarrīrān khodaynameh and Islamic chronologies.

Ferdosi , the great Iranian epic poet took advantage of khodaynameh in versifying his shahnameh.

Mythology , epic and history have several elements in common , therefore the first chapter of the research is allocated to them .

Second chapter discussed about epical topics and heroic characters of Avesta.

Third chapter is about the same topics but in book pahlavi.

Fourth chapter allocated to Islamic chronology and khodaynameh .

Fifth chapter ,is a collection of epical topics in definite groups.

The issues of the research in respect of changes , evolutions , decrease and increase of the scope of epics are classified in last chapter.

Islamic Azad University

Science And Research Campus

A Thesis of Ph.D In Culture And Ancient Languages

Subject

**Epics Element And Topics In Ancient Iran Texts
&Comparing Theme With Shahnameh Primary Epic**

Supervisor :Dr .M . Mirfaxhrai

Advisor : Dr. M . T . Rashed Mohassel

By:

ihla Dehbozorgi J

2005- 2006